

VIII. Nositelé pastorační služby – jak se proměníme ve služebníky církve

1. Proměna na základě prozíravé lásky

Uschopnění k pastorační službě není dáno pouhým úspěšným absolvováním seminární a fakultní formace. Samotná příprava (vysokoškolské studium, formace podle církevních požadavků, sebeformace atd.) jako vnější faktor není dostatečnou odpovědí na otázku, co toto uschopnění působí. Je třeba se soustředit na základní vývoj, který probíhá v nitru toho, kdo se připravuje přijmout plnou odpovědnost za službu v církvi.

Protože obsahem pastorační služby je sama velikonoční přítomnost zmrtvýchvstalého Krista v životě člověka, kterou zprostředkovává církev, pak proměnu ve služebníky velikonočnímu tajemství působí Bůh sám. Bůh sám formuje člověka ke službě, protože může poučit a uvést do takového stupně vnitřního vidění, které je nové (dostává nové oči). Ten, kdo je takto osobně formován, se z toho raduje a o tuto radost se dělí s druhými v prostotě a lásce. Je třeba podtrhnout ono „Bůh sám“.

Podstata proměny člověka ve služebníka církve je takový proces vnitřní obnovy, který je završen syntetickým pohledem na souvislosti všech zjevených pravd víry, na vztahy panující mezi všemi věcmi a Boží Trojicí. To se uskutečňuje ve třech pohledech:

a) v kristologickém (vztahem člověka a Krista);

b) ve spirituálním (v zápase dobra se zlem, tj. rozlišováním duchů);

c) v eklesiologickém (v životě církve).

Cestu k pastorační službě otevírá schopnost vidět, prožít všechna tajemství křesťanské víry a porozumět jim, správný zorný úhel (východiska), zkušenost a poznání (reflexe). Kdo je takto vnitřně zformován, může s velkým užitkem pomáhat bližnímu v pastorační službě. První podmínkou dobré pastorační služby je důraz na vnitřní život. Avšak sám vnitřní život ještě nemusí vést k pastorační horlivosti. Vnitřní horlivost se sama může uzavřít do sebe a vytvořit „posvátné“ ghetto. Apoštolská horlivost se odvrací od uvažování nad vlastními hříchy a obrací se k dějinám hříchu pod vlivem syntetického pohledu, v síle souvislosti všech tajemství víry (stvoření – první lidé, ráj, hřích, zaslíbení, vykoupení, proměna). Vnitřní život je vyjádřen heslem *následování Krista (devotio moderna)*. Apoštolský život je však něco jiného, vyžaduje, aby člověk byl společníkem Krista v bojující církvi. Kdo vede vnitřní život, je poutníkem – hledá Boha, je kajícím – putuje k odpuštění. Služebníkem církve (mužem a ženou církve) je ten, kdo se nabídne velkodušně ke spolupráci Kristu na díle spásy, spolupracuje s Kristem na spáse světa, přijímá od něho povolání i způsob, jak jej uskutečnit. Nositel pastorační služby se odklání od toho, co je subjektivní, a přiklání se stále víc k tomu, co je církevní, dorůstá do eklesiálního smýšlení a vědomí. Typickou známkou příklonu k církevnímu je „rozážná láska“ (*caritas discreta*), „moudrost lásky“, zdravý úsudek založený na duchovním rozlišování. Překonává přepjatost (*hybris*), vylučuje divoký a ukvapený spěch, výstřelky apoštolské horlivosti. *Prozíravá* neznamená klást lásku hranice (*Lk 10,27*), nýbrž nalézt přesnou míru nadpřirozené opatrnosti, vhodnou proporcionalitu mezi prostředky a účely, nalézt úctu k člověku v jeho osobních poměrech,

což „umožňuje uspořádané lásce, aby dosáhla svých cílů a zachovala přitom náležitý ohled na správně utříděnou stupnici hodnot“.¹⁴⁹ Prozíravost je podmínkou růstu lásky (reflexe, sebekontrola, vědomí svých vlastních sil a chyb). Prozíravost je třeba zvláště uplatnit při volbě spolupracovníků a jejich propouštění, při vztahu k politikům, tj. je nutná korekce zájmů a utilitárních „přátelství“, při veřejné kritice církve a její hierarchie.

Pastorace je možná tam, kde je apoštolská horlivost, jejíž základem je jasná realita lásky doprovázená pokojem, lásky zaměřené k bližnímu (sobec není schopen pastorační služby, protože dává na první místo pohodlí, peníze, ješitnost, panovačnost, klerikální nadřazenost, laicistické uvažování). Láska vychází z touhy, aby všichni lidé poznali nekonečnou Boží lásku a odpověděli na ni. V tom spočívá strategie rozšiřování Božího království a návrat všech k Otci. Milovat Boha v lidech a lidi v Bohu. Tato láska však hluboce respektuje a přijímá za vlastní i konkrétní způsob, který Boží prozřetelnost přijala za vlastní, když uskutečnila dílo vykoupení skrze Krista a v síle Ducha svatého. Hluboká niternost i její spirituální východiska, zkušenost a reflexe jsou vloženy do prostoru a hranic viditelně se projevujícího Božího království, do prostoru a hranic církve, tím tedy do oblasti, která je podrobena do jisté míry kritériím rozumnosti, rozvážnosti, prozíravé lásky: „Často Pána Ježíše prosím o rozum osvícený vírou. Říkám to Pánu těmito slovy: Ježíši, dej mi rozum, hodně rozumu jen k tomu, abych Tě lépe poznala, neboť čím lépe Tě poznám, tím vroucněji si Tě zamiluji. Ježíši, prosím Tě o rozum zdatný v chápání věci vyšších a Božích. Ježíši, dej mi pronikavý rozum, jímž budu poznávat Tvou božskou podstatu

¹⁴⁹ ARRUPE, P. Zakořenění a zakotvení v lásce, čl. 20. In *Pokojně v protikladech. Soubor teologických reflexí generálního představeného jezuitů*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 61.

a Tvůj život vnitřní, trojičný. Uschopni můj rozum svou zvláštní milostí. Víím o uschopnění milosti, které mi dává církev, existuje však také velký poklad milosti, který udílíš ty, Pane, když tě o to prosíme....“¹⁵⁰ Prozírává láska se projevuje v ochotě přijmout krajní konkrétnost církve. Pastorační se stane taková služba, která je nesena trinitární zkušeností, niterně a osobně prožívané, jako spoluúčasti na Kristově povolání (pastýř jedná „in persona Christi“) v síle Ducha svatého (*in persona Spiritu Sancti*, tak jako na to odkazuje známý spor o charakter „táborského světla“ a „energii Ducha svatého“) v církvi a poslušnosti vůči ní („in nomine Ecclesiae“). Jinak řečeno, je to taková křesťanská spiritualita, která přijme poslušnost v církvi. Tehdy se horlivost jako vnitřní skutečnost (konkrétně touha oplatit Bohu jeho lásku) stane viditelná navenek. Znakem této proměny je pastorační služba. Jinak řečeno, osobní mystika se stanou službou církve, mystik se stane služebníkem církve. Pastorační činnost církve od počátku stála na proměně mystiků ve služebníky církve. Do té doby nevyjasněná touha lidí, zamilovaných a zasnoubených s Bohem, začne vydávat plody ve službě církve. Tuto proměnu můžeme přirovnat zralému manželství s dětmi. Snoubenectví s Bohem přivádí člověka na počátek cesty k cíli, který ještě nemusí znát. Poznat cíl mu umožní až manželství s církvi, které je plné konkrétních příkazů. Pastorace se rodí v této trojici: Bůh – církve – poslušnost.

2. Překážky proměny ve služebníky církve

Vnější okolnosti a situace neohrožují pastorační službu církve. Ohrožení pastorační služby je neseno herezí, která znemožňuje

¹⁵⁰ KOWALSKÁ, F. *Deníček. Boží milosrdenství v mé duši*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 539–537.

hodnověrnou a celistvou proměnu člověka ve služebníka církve. Nedostatek celkového pohledu víry vede ke krajnostem, jež opomíjí ostatní pohledy víry. Lze pozorovat čtyři základní teologické oblasti, které jsou dnes terčem zavádějících teologických interpretací a které působí závažnou překážku v oblasti pastorační: zpochybňování důsledků Kristova vtělení, pohrdání působením a dary Ducha svatého, znetvoření antropologických otázek v důsledku hlubokého nedostatku trinitárního pojetí teologie a eklesiologické hereze. Nedostatek subtilnosti a schopnosti rozlišovat v teologické oblasti vede k sociologizaci věroučných problémů. Neklamným znakem chybějícího teologického a spirituálního rozlišování je vulgarizace problémů (farářské nadávání) a bezbřehý laciný kriticismus (laicistické postoje).

2.1 *Krajní spiritualismus*

Proměna ve služebníky církve přivádí nositele pastorační služby k poslušnosti vůči církvi, tzn. k diachronní jednotě víry. Dochází ke shodě napříč dějinami se všemi, kteří svým pohledem na celou skutečnost hříchu a spásy, svým úhlem pohledu, základní ideou práce a svými zásadami nahlíží církve jako důsledek Vtělení. Krajní spiritualismus se objevuje vždy tehdy, kdy je popírána z mnoha rozdílných důvodů opodstatněnost hierarchické církve (církve založené na hierarchické struktuře), nebo se marně pokouší nést bolestnou konfrontaci s lidskou podobou církve, která je narušena hříchem a slabostí.

Krajní spiritualismus se vyznačuje prosazováním tzv. čistého produchovní, důrazem na čistotu ducha, odmítáním vykoupění v pokorné lidské postavě a její krvavou smrtí. Zůstává ve vznešené samotě, slaví eucharistii jako privilegium některých, těžce zakrývá pohrdání obyčejnou křesťanskou obcí. Krajní spiritualismus upřednostňuje zvláštní setkání, duchovní obět,

vyklučuje účast těla na díle vykoupění. Láska k bližnímu je něčím druhořadým.

Pastorační naopak chrání celek zjevení a autentickou křesťanskou dokonalost. Základní výpovědi proti krajnímu spiritualismu (duchovnosti bez těla) je poznání a zkušenost vlastní lásky, která se nechá ukřižovat. Láska je pouze tehdy pravá, když je ukřižovaná. Nadšení a oduševnění jsou pravdivé jen tehdy, když počítají s lidstvem Ježíše Krista a když ono je jejich mírou. Pravdivost všech mystických darů se měří podobností s pokorou života Krista v lidském těle.¹⁵¹ Mystické obdarování vede k pokornému, skromnému a pokornému podřízení se církvi.¹⁵²

Druhou neklamnou známkou autentičnosti obdarování Duchem je jistá míra rezervovanosti vůči faktu obdarování Božími dary, jež je vyjádřena pokorným postojem vůči sobě po obdarování. Měřítkem autentičnosti je touha přijmout Ježíšův kříž. Pastorační služba přivádí obdarovaného křesťana k podobnosti s Ježíšem – člověkem, který nám své božství zjevil ve smrti na kříži, k poslušnosti vůči viditelné církvi jako způsobu, který si Bůh zvolil jako pokračování tajemství vtělení a spásy. Kříž a církve v celé své viditelnosti jsou garanty pravosti všeho, co je neviditelné.

2.2 *Izolacionismus, bezcílné putování a osamocené surfování*

Tendence oddělit duchovní život a jím inspirovanou činnost od života církve a tesknota po zduchovní osvozením se od těla, kdy je cílem získat vnitřní pokoj a klid, ke kterému

¹⁵¹ *Didaché* XI,8.

¹⁵² *Pastor Hermae* XI,7–8.

směřovalo mnišství, vedly ke dvěma typům postojů: poustevnictví (monachos) nebo bezcílnému putování jako stálého životního stavu (poutník).

Je zřejmé, že v průběhu obrácení je zapotřebí samoty, v níž je možný návrat člověka k Bohu. Pravidelně pozorujeme touhu po samotě jako nezbytnou fázi vnitřní obnovy. Přehnaná přísnost, posty a kajícnost nezřídka zanechávají trvalé následky na zdraví člověka. Útěk do samoty vytváří duchovní luxus a přináší výhody. Usměrnit duchovní snažení začátku a vyvést je z nebezpečí přehnané horlivosti těch, kteří začínají, je velkým úkolem pastorače. Jediným prostředkem se zdá být poznání rizika, do kterého může počáteční horlivost upadnout. Moudré pastorační úsilí jí vymezí jasné hranice a prostor. Revoluční nadšení je třeba začlenit do hranic viditelné církve, do rámce poslušnosti a do šlechetně umírněné moudrosti. Nadšení počátku se může stát snadno až heretické tím, že se stává z důvodu nedostatku trpělivosti nepřátelsky zaměřeným proti církvi. Izolace a bezcílné putování nadšenců ukazuje na nepochopení dvou základních bodů katolické věrouky: úlohy viditelného těla Kristova a jednoty církve. Křesťané netvoří soukromé Boží domy a privátní kláštery. Duch svatý tvoří viditelné Kristovo tělo v lůně Matky Boží, působí v člověku – Ježíši, uskutečňuje jeho vzkříšení s tělem i duší a působí v jeho viditelné církvi. Božství se zjevuje v pokoře vtělení a smrti na kříži, nezná „netělesnou“ duchovnost. Nejhlubší teologický základ pohledu na duchovní z křesťanského hlediska leží v teologii církve jako těla Kristova. Z toho vyplývá, že církev je společenství pokorné lásky k bližnímu. Cílem i normou křesťanství je následování Krista podle vzoru jeho lidství, a tak, jak to odpovídá povolání jednotlivce.

Život ve společenství církve je nesen ideálem poslušnosti, která sestupuje až ke svědomí člověka, vnějšímu chování, modlitbě a pokání. Tam, kde člověk nechce zůstat sám, musí se připravit

a odhodlat k poslušnosti jako důsledku přítomnosti někoho jiného. Pak přestane mít starost sám o sebe a přijme starost o druhé a starost o všechny církevní obce.

Z tohoto hlediska spočívá podstata ve zbavení se vlastní vůle a úplném vydání se tomu, co chce Bůh. Tak vzniká ochota ke službě, která se dokáže vtělit do jakékoliv nové formy konkrétní služby. Zbavením se vlastní vůle jsme uvedeni a uváděni k cíli, který ještě neznáme. Pastorače je prostor před námi, o kterém předem nemůžeme říci, kam nás zavede. Otvírají se tím dokořán brány všem možnostem přicházení k Bohu individuálními cestami.

2.3 Nedokončená konverze

Podle *Evangelium nuntiandi* je posledním stupněm evangelizace okamžik, kdy evangelizovaný odchází sám přinášet evangelium druhým. Návrat k Bohu po obrácení je natolik sladkou událostí, že vede obráceného psychologicky nutně k tomu, aby prožíval čas líbánek. Zde se člověk dotčený zkušeností nebo objevenou teologickou reflexí oddává sám sobě před Bohem. Dověšení konverze spočívá v přijetí pokory Vtělení Božího Syna a pokory bojující církve. Konverze je spojena se stále hlubším pochopením a porozuměním kříže a smrti Ježíše Krista. Druhé obrácení přivádí k práci ve viditelné církvi. Vede svůj boj ve viditelné, chudé, trpící a v cizině putující církvi Ježíše Krista.

Nedokončená konverze se projevuje jako zdomácnění na této zemi, je ztrátou eschatologické perspektivy. Tajemství Boha a tajemství církve má jedno společné: budoucnost. Boha pak nenalzáme v blahé samotě vnitřního života, ale nalzáme jej na poli boje, pod tíhou tisíce starostí církve a o církve (2 Kor 11,28; Augustin, *Vyznání* V,9–10; VII,9).

3. Pět ran církve

Je jisté, že se utápíme v množství názorů ohledně viditelné církve. Setkáváme se v celých jejích dějinách s nechutí vůči ní. Neudivuje nás to, když se jedná o její nepřátele, kteří Krista nenávidí, ale často stojíme bezradně před tichou, jakoby instinktivní nechutí jednotlivých údů v samotném lůně církve. Tato nechut existuje již od počátku církve a její pachut zamořuje pastorači. Zaposloucháme-li se do hlasů antipatií v samotných řadách církve, slyšíme především mluvit aroganci, kritizovat nové metody budící podezření a hlasy proti uvolnění tradic. Častým tématem je lidská slabost. Jádrem je však postoj, který zaujímají křesťané vůči požadavku „více“. Co působí nedůvěru, je jistá neohraničitelnost Božích darů a lidské odpovědi na ně. Církev je organismus značně neurčitý, plastický, adaptabilní, může stále měnit taktiku, může si snadno věci přisvojit. To v plné míře platí o jejích údech. Mystika vede člověka k činnosti pod znamením kříže, aniž by musel hledět na její oprávněnost či neoprávněnost, výstižnost či pomíjivost, vhodnost či nevhodnost (2 *Tim* 4,2). Tento nepokoj, který je zdrojem života, však může být zdrojem závisti nebo ješitnosti.

K tomu zvláště přispívá pětice ran církve: pohoršení, politický zápas o moc a vliv, tíhnutí k finančnímu a materiálnímu zajištění, plýtvání v situacích, kdy se jedná o její vlastní slávu, vyvolávání strachu z brzkého příchodu církve Ducha. Nechut vůči viditelné církvi není nic jiného než pokušení zbavit lidské srdce touhy vzhlížet s úctou k Božímu tajemství. Viditelná církev je znamením Božího tajemství. To můžeme vidět jen tehdy, když si uchováme úctu k církvi.

Život v církvi není možný bez rozlišování, a proto duchovní rozlišování doprovází jakékoliv pastorační úsilí. V církvi je totiž doposud vše velmi podivně pomíchané (pšenice a koukol). Boží

peníz i ďábelská mince jsou zde společně a každý pastýř se musí chovat jako bankéř, který se rychle a správně rozhoduje, nechce-li přijít na mizinu.

Tento stav církve si žádá:

- a) citlivost pro božský a satanský element v nejvnitřnějších hnutích duše;
- b) sloužící a namáhající se lásku pro hierarchickou církev;
- c) zdravou nedůvěru vůči tomu, co je „čistě duchovní“;
- d) sladkou rozvážnost (pokoj působící rozhodování);
- e) přijetí hnutí Ducha, který nás ze své přirozenosti pobízí ke kříži a náročnosti (nebát se náročnosti!);
- f) přijetí těch hnutí a vnuknutí, která je naše tělesná konstituce schopna unést (kříž);
- g) rozhodování, zda z nitra plynoucí trápení, těžkosti a kříž jsou rozumné;
- h) osvětlený rozum vírou, tj. shůry přicházející dar moudrosti (*Flp* 1,18).

4. Jak se staneme služebníky církve

Naše osobní mystika (jak splatím lásku?) se zapojí v duchovních dějinách lásky do mystiky církve (jak splatíme lásku?).

Pastorace je vedena osobní láskou, jež nachází předmět svého milování kdekoliv. A to na základě osobní zkušenosti spojené s praxí kontaktu s dušemi. Kde není zkušenost tak hluboká, je třeba ji doplnit studiem. Ve studiu nacházíme potvrzení toho, co prožíváme. Ale platí to i obráceně. Začneme smýšlet církevně, když naši osobní zkušenost poskytneme a vystavíme zkoušce namáhavého studia teologie a teologického poznání, tzn. konfrontujeme ji s poznáním církve. Naše zkušenost se totiž musí shodovat s učením církve, pravověřím. Teologie je v církvi, podobně

jako zkušenost, osvícením a poučením Boží mocí. Duch svatý a tradice, tj. spontánní zkušenost a určitý stupeň zručnosti, získání dovednosti, snadnosti a lehkosti v dobrém, se zde spojují s osobní zkušeností.

Pro pastoraci je třeba doplňovat teologické poznání především ve třech oblastech:

a) v oblasti teologie hříchu (proč hřích a kříž spolu tak úzce souvisí, proč láska ke kříži vede k rozhodnutí vnitřně se vůči hříchu postavit a překonávat jej; jak máme rozumět výrokům světců: raději smrt než lehký hřích);

b) v oblasti teologie, která reflektuje Boží království jako duchovní zápas o naplnění křestního slibu a vyznání (zřeknutí se satana a jeho slávy, v konečné fázi zřeknutí se všech věcí – Lk 14, 27; srv. patristickou teologii křtu);

c) v oblasti teologie rozeznávání duchů, tzn. spojení vnitřní zkušenosti a teologického poznání v jediném úkonu rozhodování se, volby pro Boha, jinak řečeno nalézt jednotu mezi modlitbou a studiem teologie.

Jak se člověk stane služebníkem církve, tzn. členem bojující církve v kázni a poslušnosti služby?

Stane se jím tehdy, když jeho láska ho povede k cíli, který ještě nezná a když tento nápor touhy opětovat lásku Boží bude ohraničen a objasněn pouze absolutní poslušností, kterou vyjadřuje důvěra v toho, kdo ho posílá a kdo ho vede.

IX. *Mystagogické prvky služby slova v dnešní pastoraci*

Pojem mystagogie má dnes dvojitý způsob užívání: míní se jím na jedné straně specifické vymezení odborné teologické disciplíny (liturgie, náboženská pedagogika, patrologie, pastorální teologie), z druhé strany se jí myslí základní struktura teologie a církevní praxe v duchu teologie K. Rahnera. Zde se nejedná o konkrétní vymezení obsahu, metody, funkce či způsobu jednání. „*Mystagogie je teologická mentalita, základní postoj, který chce církevně-kolektivní a osobně-individuální životní praxe utisknout*“.¹⁵³ Otázkou zůstává, zda tento pojem je výrazem čistě odborným, či zda se s ním může identifikovat dnešní člověk v církvi a může jeho používáním vyjádřit svoji zkušenost víry, svého jednání a života v církvi.

Boží slovo tvoří samotný základ církevního společenství a základní rámec pastorační činnosti. Má prvenství přede vším ostatním, protože z otevřeného a srdečného naslouchání Slovu se rodí víra a obrácení srdce. Naslouchání je úplné, následuje-li osobní odpověď. Dialog, naslouchání slovu Božímu

¹⁵³ HASLINGER, H. Was ist Mystagogie. In KNOBLOCH, H. – HASLINGER, H. *Mystagogische Seelsorge. Eine lebensgeschichtlich orientierte Pastoral*. Mainz : Matthias-Grünewald Verlag, 1991, s. 19.